

PÉTER ZSOLT (1970) Debrecen

PETŐ ZSOLT

Lászlóffy Aladár: A végtelen készenlét

Magyar Napló, Fókusz Egyesület, 2019

Egyetemi éveim alatt sokat ültem vonaton. Főként Debrecen és Budapest között. Olykor-olykor szép, fonott kosárban Schatten, a házicica is velem jött, borzolva vagy épp simogatva a kalauzok lelki világát. Tanárim, diáktársaim, a politológusok, filozófusok, esztéták között szépen megfért a fekete szőrgombóc. Miközben az igaz minipárducok álmát aludta két és fél órán át (késés esetén több), mi Rosenzweigről, Tertullianusról, Szentkuthyról beszélgettünk. A pattanásig feszült exegetikai viták többnyire rántottaevésben és keresztretjvényfejtésben oldódtak a büfékocsiban. A valaha általam ismert legnagyobb „Magister Ludi” (a név eredetileg a Hermann Hesse *Üveggyöngyjáték* című regényében felbukkanó mesterre illik, aki egységesíti a művészeteket, a vallást, a filozófiát és a tudományt, vagyis a teljes emberi kultúrát), azaz Rugási Gyula tanár úr pillanatok alatt oldotta meg a legnehezebb fejtörőt is. Majd legtöbbször egy gondolati ugrással Szentkuthynál termett, végül közel így elemezte a gnószisz tanainak és Határ Győző írásainak összefüggéseit: „Plótinoszok, Porphürioszok vagy éppen »csak« Libanioszok, Julianoszok hemzsegnek a különböző Határ Győző-írásokban, még akkor is, ha ezek a figurák az Aufklärung divatját vagy, mondjuk, a klasszikus pozitívizmus szellemiségét jelenítik meg” (*Rugási Gyula*). A keresztretjvény látványa azóta számomra „elágazó ösvények borgesi kertje”, hovatovább a gnósziszból előbukkanó, megfejtendő rejtelem.

Ilyen enigma elé állított Lászlóffy Aladár is a hagyatékban maradt, a költő életében gyűjteményes formában meg nem jelent, ötszáznál is több versével. Még csak felütöttem *A végtelen készenlét* kötetet, máris a *Két filológus Alexandriában* című vers ragadta meg a figyelmemet. „(...) a kalamáris így a padlaton / ezer darabra pattant s egy Platón- / tekercsbe (...) / egy ijedt tintacseppel / a hű szöveg kis beteg betűt vett fel. / Közben csordogált Nílus, Szajna, Elba, / s már csillagok is ragyogtak már régen – / ki tudhatta, mi szunnyad még e jelben! / Ekkor kellett, hogy a sors közbelépjen: / megelőzendő sok botor vitát, / Omár felgyújtja Alexandriát!...” (*Két filológus Alexandriában*). Széles Klára, a kötet szerkesztője az utószóban Bertha Zoltántól idézi a kö-

vetkező jellemzést, amellyel Lászlóffy műveinek összetettségét és jelentőségét méltatja: „Transz-hisztórikus, transzkulturális lírai enciklopédizmus” (*Bertha Zoltán*). Jelen vers esetében az enciklopédizmus rendkívül összetett. Az egyszerű szavak mögött talán Arisztophanész és Arisztarkhosz filológus urak személyét érthetjük, akik közül Arisztarkhosz halálával zárul Kr. e. 143-ban a hajdani Muszeion, az Alexandriai Könyvtár „második” korszaka. A Platón-tekercs mögött pedig csak találgatni tudok, hogy Plótinosz metaforáinak gyűjteményéről, az Enneaszok értelmezhetőségéről van-e szó, vagy még visszább lépve egyenesen Plótinosz Platón-értelmezéséről, egybegyúrva az evangéliumi kijelentés szavaival: „Mert bizony mondom nektek, hogy amíg az ég és a föld el nem múlik, egy ióta vagy egy vessző sem vész el a törvényből, míg az egész be nem teljesedik” (Mt 5,18). Hiszen a tinta-tartó kiborulásával a szöveg egy piciny pontja megváltozott a vers szerint. S ez befolyásolhatja az egész szöveg filológiai értelmezhetőségét. Egy bizonyos, ennek a vitára alkalmas módosulásnak egy csapásra véget vetett a versben is említett I. Omar kalifa, akinek parancsára (történelmileg nem feltétlenül bizonyíthatóan) a Kr. u. 7. században elégették (és már nem először) a könyvtár gyűjteményét. Lászlóffy Aladár egy kalamáris kiborultának versbe illesztésével bejárja az Alexandriai Könyvtár szinte valamennyi korszakát. Ráadásul nem tudni, hogy a csillagok felemlegetésével nem a neoplatonista nézeteket valló s egyben csillagász Alexandriai Hüpátiaira kíván-e célozni „enciklopédista” költőnk. A versben felbukkanó Szajna és Elba pedig talán Napóleont hivatott megidézni, aki köztudottan Alexandriában Pompeius oszlopára felvésztette az ott elesett katonái nevét. A Nílussal pedig egyszerre utalhat az egész történet egyiptomi eredetére, s egyáltalán, a folyókkal talán az állandó mozgásra, ahogy térben és időben távolodik tőlünk az események láncolata, hogy a megértés vágyát keltse az utókorban. Erre a „transzkulturális” kifejezőmódra Somlyó György fordításában Jorge Luis Borges *Alexandria, Kr. u. 641* versének soraival kívánok reagálni, mely szerint is: „Én, / Omár, aki leigáztam a perzsát, / s az Iszlámot elterjesztem a földön, / pa-

rancsba adtam fegyvereseimnek, / tűz által emész-
tessék el a Könyvtár, / nehogy elpusztuljon.” A gon-
dotlatoknak az elmúlással való fenntartása mögött
azon eszmény rejtezhet, miszerint Platón mestere,
Szókratész semmit le nem írt, de szavai mégis min-
denhová eljutottak. Ez a földgolyót bejáró és min-
denki elméjét megmozgató szél metaforikusan ta-
lán a Muszeionban tárolt Platón-pergamének tűz
által elemésztett betűit, a pernyét hordta. Ahogy
Lászlóffy a *Keleti reneszánsz* kötetében megjelent
Játszik a szél című versében írja: „A föld forog, a föld
pörög / átfúj az emberek között / a szél a felszínen.
(...) / A mozgó térkép ez a szél (...) / Játszik a szél a
térd körül / a puha őszi szél / a földgolyón most
bárhol ül / mint varázsszönyegen – repül / minden-
ki aki él.”

A „szönyeg” szó azonban nem csak itt, több
egyéb Lászlóffy-versben is jelentéshordozó. Amint
ugyancsak a *Keleti reneszánsz* kötetben található
Óda a kötéshez című versben olvashatók ezek a
sorok: „(...) kezük nyomán a kötött hurkokból szépen
/ szaporodott a szemek, a szavak szönyege (...)”.
A szöttes nyomán gyanakodni kezdetünk, hogy a
költő ujjait az egész ókor valamennyi szereplője ve-
zeti az írásban. Akár Alexandriai Kelemen is, aki
nélkül talán nem ismernénk (vagy nem így) az
egyiptomi kora keresztény egyház történetét.
Sztrómateisz (Szönyegek-Szöttesek) című műve nél-
kül pedig bizonyosan kevésbé lehetett volna
„transzhisztorikus” Lászlóffy Aladár költészete is,
hiszen talán maga a kereszténység sem így fejlő-
dött volna nélküle. Kelemen ugyanis nagyra tartotta
a görög filozófiát, s azt felhasználva alkotta meg
művét, hogy a hamis gnószisz szertefoszoldjon, s
feltündököljön az igaz. Sok esetben a bibliai törté-
neteknek is filozófiai alapot keresve. Így már érthe-
tő, hogy az igen sokszor biblikus szövegekre ha-
gyatkozó (istenhívő vagy épp Istennel perlekedő)
szerző miért a „sors” kifejezést használja *A két filo-
lógus Alexandriában* versében. Hovatovább mi ma-
gunk is feltehetjük a kérdést, ahogy az imént emlí-
tett vers a csillagokról szólva imigyen halad tovább:
„(...) ki tudhatta, mi szunnyad még e jelben (...)”

Ezt az egész gondolatmenetet *A
végtelen készenlét* kötet *Meghasadt
kulisszák* című verse szépen össze-
foglalja az összeírt, mégis hófehér
lapjaival: „Diogenész és társai, híres
és fontos / férfiak egy szál legendá-
ban, de okosan – / valahonnan a
meghasadt kulisszák / mögül nézik:
/ a mai ember hogy is rohan. / Idő-
Napoleon a vekkeróra, (...) önmagá-
ban figyel / tik-tak, ami csak elhalad.

/ (...) Ezért örökre megmarad a föld itt, / gazdag
tabula rasa / s felhőkkel tisztán megvan az ég.” Erre
felel Lászlóffy egy másik verse a *Keleti reneszánsz*
kötetből, akár egyik cinke a másik énekére: „(...) az
ingó indák idegét / Tépdesik a boldogságos cinegék;
/ Csvittjeik kis nappali csillagok, / S kis karmuk az
idő csúszó szőnyegét / Markolássza (...)” (*Ég, föld,
madarak*).

Széles Klára írja *Lászlóffy Aladár Noé-bárkája*
című esszéjében (1993) a költőről: „Számára a költő
maga is eszköz, az önmagában hordozott embe-
riség felmutatásának eszköze.” Széles Klára ugyan-
csak ebben az esszéjében ezt a versrészletet idézi az
Írás a havon című Lászlóffy-műből: „(...) Ez itt a tél;
mikor megint / nem lesz papírom – etetett / cinke-
lábbal teleírom, (...)” S a témát zárva vessünk egy
utolsó pillantást a *Két filológus Alexandriában* című
versre. Hiszen ahogy a havon a cinkék lába ír, itt is
Noé bárkájáról akad bele a lába valakinek – ponto-
sabban valaminek – egy tintatartóba, hogy néhány
sorról arrébb az egész ókor elének vetüljön:
„Kalimárosznak beakadt a lába / a problémák kiál-
ló oldalába, a kalamáris így a padlaton ezer darab-
ra pattant (...)”

Lászlóffy Aladáról olvasva ezeryi jelző ötlík
szembe. Mondják őt borzas neoavantgárdnak, for-
mabontónak, kihívónak, s líráját túl formásnak a
posztmodern időkben, stílusát megáradónak és
hetykének, s szavait csengő-bongónak (itt szívesen
használnék minden kötőszónak élesen ejtett, Er-
délyben szokásos s-eket). Végül Széles Klára így
összegzi a színes fonalakból összeálló szöttest: „ki-
emelt szerepét alakítja ki az inkriminált »hármás
struktúrák«-nak. [lásd például a Szent család – be-
toldás tőlem, P. Zs.] Egymástól aligha elválasztható,
egyedi filozófiai és poétikai értelemben” (*Ál-kon-
zervativizmus a költészetben? – A „vallás és Isten-
élmény”, „történelem mint metafora” elválaszthatat-
lansága Lászlóffy Aladár költészetében*, Árgus,
2003/3–4).

Lászlóffy Aladár erdélyi illetőségű szerző.
A határon túli költőkről, írókról Grendel Lajos igen
karakteresen fogalmaz: „Jelentékeny, budapesti
mérccével is mérhető irodalmi érté-
ket közülük azonban jobbára csak az
erdélyi irodalmi műhelyek hordtak
ki” (*A modern magyar irodalom törté-
nete*). Még szerencse, hogy Lászlóffy
ide sorolható. Hovatovább, többen
József Attilával állítják párhuzamba
költészetét. Így tesz például Földes
László *Én és a mindenség – Lászlóffy
Aladár költészetéről* című írásában:
„Mert rokonságuk gyökere nem a

példakép ismétlésére való hajlandósága, hanem az, hogy ő is személyes ügyének érzi az emberiség leggyötrőbb létkérdéseit, akárcsak József Attila.” Hogy a József Attila-i költészet iránt rendkívül érzékeny Lászlóffy, az kétségtelen. Rendre születnek versei a centenáriumokra, vagy csak úgy, például a most bemutatandó kötet „*József Attila-összes*” című költeménye, amelyben a határon túliak helyzetéről így elmélkedik: „»Vagytánegészenazok« voltunk / míg írták ezt. A végső percig. Azóta fájunk, haldokoltunk, / fele kihalt, s ki él, csak hercig.” Ezzel, az utolsó szóként odavetett büszkeséggel sorolja fel a József Attila centenáriumára írt verseiben a magyar költőket: „Bersenyi, Ady, Arany János / Nagylászlósága általános. / Csak hímpor, semmiség és vétek. / Széles napon is viseljétek” („*Mai magyarok*”). Nehéz nem észrevenni, hogy itt a Szép Szó 1936-os, májusi számáról lehet csak szó. A könyvnapkiadás a *Mai magyarok régi magyarokról* címet viselte. S ebben a kiadványban az első lapon szerepelt József Attila *A Dunánál* című költeménye, amelyre Lászlóffy saját maga igazi Én-jének keresésével reagál (ahogy több helyen előbukkan *A végtelen készenlét* kötetben), a „Vagytánegészenazok”, kritikai élű szó feltalálásával. Ám, hogy valóban mennyire fontos Lászlóffy Aladár számára az imént felemlített patriarchális (szintén hármasságra épülő) modell, arra a „*Mai magyarok*” első két sora is utal: „A múlt még sikeresen átcсал / jónéhány atyai tanáccsal.” Vagy például a „*József Attila-összes*” versben így ír a felmenőket látva: „Napszitta olajnyomatokon / velem régi konyhában laknak / atyai barát, elhalt rokon, / a törzs, az egytőről fakadtak / (...) Jókaiak lelki ivadéka, (...)” Ez a családi triád-hit csak kiegészül a már csendesesen felemlített bibliai vetülettel. Ahogy a *Végtelen készenlét* kötetben megjelent *Hangok a tereken* című versben fogalmaz Lászlóffy, s egyben lezárja a vitát a származásról és a hovatarozásról: „Lement a víz, leszállt a bárka, / indultunk volna borzolongva / felszaporodni lengyelekké, / eloszlan Brehmre, Balohgra [ez lehet, csak elütés – megjegyzés tőlem, P. Zs.] – / s valaki akkor vette észre, / hogy nincs a kulcs! így hát a bárka / mint úszó múlt, kis tévedésből / végleges tér-részünk, lezárva, / A bárka bölcsőnk és kabátunk, hegedünk hétmérföldes teste. Csak HANG vagyunk s ok nélkül vágyunk / szükségtelen nagyobb terekre.” A ki- és beszorítotttságot egy nagyobb közösséghez, a közös magyar múlthoz (lásd „hétmérföldes teste”), s egy még nagyobb körhöz, a *Bibliában* bárkába gyűjtött teljes létezők közösségéhez való tartozással oldja. Azonban mindebből kihallatszik a keserűség. A vers első sorai szépen felelnek a HANG-gá vált emberekre: „(...) csillagos fájdalom-

ba esve / felugatunk a teleholdra, / koncertezünk is minden este... (...)”

A hovatarozás egy másik állomása – akarom mondani, Gare de L'Est-je – az a párizsi pályaudvar, ahol Lászlóffy is leszáll a vonatról, s most nem pusztá megrekedt hangként, hanem a nyelvbe zártan éli meg egy másik nagy előd, Ady magányát. „Látjátok feleim a nyelvben, / milyen az igazi magány, / és rokona és ismerőse / és boldog őse valahány” (*Üzenet majdani iskolámba*). Persze a magány feloldódik, amint a párizsi őszből az érmelléki tavaszba visszatér. De ez is csak látszólagos feloldódás, ahogy Lászlóffy *Mert mindig elkésünk* című versében írja: „szezón-bújócska”. Mert a sors a lehetséges tavaszt is őszre változtatja: „Sorsunkba beszökött az ősz” (*Mert mindig elkésünk*). S ahogy az ősz, a meg nem értettség kínja magával hozza a hűvösebb levegőt, úgy férkőzik be az angyal nagykabátja alá is, aki még az égi plérómában sem képes elnyerni a megértettség melegét. „Különös angyal lettem: fázom, / még mindig nyitva van az ég! / Nem győztem mégsem a halálon / s már a halál is semmiség, / Húsomból tanítássá váltam / idegen emberek között, / szerelmem sablonokra váltam / más pátoszokba költözött” (*Üzenet majdani iskolámba*). Nehéz lenne nem észrevenni Lászlóffy szavai mögött az önazonosítást ezzel az erdélyi sorssal, ahogy a történelem őt is ide-oda dobálja mint egyedi nyelvvel, égig hatoló hanggal bíró költőt: „De hát mint lelki Don-kanyar / megverten visszavet a század” (*Ugar-reform*). Mindemellett azonban az is világosan kitűnik, hogy Lászlóffy Aladár úgy olvassa az elődök költői sorait, s építi be saját műveibe, mint amelyek végletes összeolvadottságot és egyben csak párhuzamosságot jelentenek az önmaga által bejárt költői útjával.

Ez a kettősség az affin geometriában feloldódhat. Amelyben az eukleidészi posztulátum helyett azok az egyenesek számítanak párhuzamosnak, amelyek végtelen távoli pontban metszik egymást. A metszőpont és maga a két egyenes is ebben az esetben pont maga a költőnk, aki – ugyan nem ebben a kötetben – a leírások szerint meglehetősen extravagáns életet élő Bolyai Jánosnak egy egész ciklust szentel, s így fogalmaz „(...) folytatni végtelen / nevelését az ókori mesterek alapján, / és nem Eukleidész szerint (...) / Csak a / fegyelem tart még össze igazán a / világgal s velem” (*Óda az átomhoz*). Mindez talán úgy érthető, hogy valamennyi eddig létező gondolkodó akként gyakorol hatást a költőre, hogy szabad fantáziájában túpontosan ábrázolja összemosódott alakjukat. Mértani szöttek, amely girbegurba szálakból szötte formátlan forma. Utóbbi szavaim talán csak akkor érthetőek, ha Lászlóffy

Aladár iskolai végzettségére gondolunk. A Bolyai Tudományegyetemen tanult magyar irodalom szakon, ám 1959-es végzéséhez képest csak több mint egy évtizeddel később államvizsgázhatott le. Ennek okát Kántor Lajos a Kortárs hasábjain fejtegette 2013 januárjában, a *Buktatott dolgozat – Harcban a szabad versért* című rövid tanulmányában: „Bő ötven évvel az esettanulmányként felfogható történet után sem könnyű megmagyarázni: mi volt az igazi oka Lászlóffy Aladár államvizsga-dolgozata visszatartásának. Az irodalomelméletinek mondott szöveg marxista átideologizálása aligha lehetett a munkásmozgalmi múlttal rendelkező öreg professzor, Csehi Gyula ellenére. A kifejtés elnagyoltsága – a dolgozat nagyobbik részében – talán nem indokolhatta, hogy legalább az átmenő jegyet rá ne írják a *Megfogalmazás és költői képre*. Személyes okokat nem tudnék megnevezni – bár Csehi föltehetőleg nem örült katedrabeli ellenlábasa, Szabédi László többszöri idézésének. A legelképzeltetőbb feltételezésként a gondolati líra és a szabad vers néhol már kiáltványszerű programba foglalása marad, ami ugye nem lehet feladata egy államvizsga-dolgozatnak – különösen, ha a hivatalos irodalompolitika vonalát keresztezi.”

Persze ez a szabad, gondolati lírát felhalmozó szöftes egyfajta perlekedésre is lehetőséget ad, amely a nagy elődtől, Adytól sem állt távol. A magával Istennel vitázó szavakat egy varázsszőnyeg hordozza, amely Lászlóffy történelemszemléletében képes egyben és külön is látni Tróját és az elmúlt kétezer évet. Érintve és nem érintve. Közeledve és távolodva. Amint a párhuzamosok metszik is, meg nem is egymást. „Az Isten látá, hogy ez jó. / Én miért nem látom néha? / Repülőszőnyegem, a hó / nem ér velem a célba. / Elolvadó történelem / hozott máig egy égen, melyet vagy kétezer elem / meg sem teremtett régen. / Trójai fahistóriát / csempészték be: egy múltat, / melyről aztán a fvilág / mindent jól megtanulhat” (*Faéden*). Majd pedig *A templomépítő időközön innen* című versében ennek az ellenkezőjét is leírja: „Mindenhez képest kész a múlt, / mit Bolyai is megtanult. / Mily elhasznált! Kifényesedve / itt van egy tér, mely zeng remegve. / Valaki zihál benne: Isten / a templomos időközön innen.” Ezt a már-már filozófiai, hovatovább teológiai

ellentmondást csak több párhuzamos egyenes képes feloldani. Mégpedig különleges formában. Esztünkben Bolyai hegedűjén a párhuzamos húrokkal. (Zárójelben jegyzem meg, hogy Marosvásárhelyen a Teleki Tékában található egy fénykép, amelyen Bolyai János hegedűje látható, s hozzá a helyi 2017. március 1-jei Népújságban lehetett olvasni egy cikkeske (sic!) elemzését Sebestyén Mihály tollából, hogy a hegedű hány kézen ment át a történelem során a híres matematikus halálát, az 1860-as évet követően Stefani Demeter kereskedőtől dr. Klein Adolf medgyesi ügyvédig.) Amint Lászlóffy a *Bolyai hegedűje* ciklusban, annak *Appendixében* írja: „Csak hegedül, és egy falu a tér. / Tíz jegyene és ezernyolcszázhatvan.” A tér, ahová kiterjed a hang. Az a tér, ahová Lászlóffy Aladár hangja is kiterjed. *A templomépítő időközön innen*-ből idézem: „Mindenhez képest kész a múlt, / mit Bach János is csak tanult: / a kottapapír hangolásban / zenék előtti látomás van.”

Lászlóffy Aladár szöftese, az a kiszámíthatatlan, mégis matematikai pompa talán pont így épül. Elragadtatásból kilépve alkot, és kész arra, hogy maga is elragadtatáshoz segítse költeményeivel a jelenben (és a jövőben) élő olvasóit. Mindehhez több tucatnyi zeneszerzőt is megidéz. Bartókot, Beethovent, Lisztet, Händelt és még sorolhatnám, hány és hány mester látomását fejtegeti és alkot műveikből új látomáshoz verset. A költőiségnek így adva ősi, zenei alapot. *Világvége mekkora?* című versében így fogalmaz: „Van itt minden, ami jó, / korról korra baktat. / Fényről fényre hull a hó / úrnak és parasztnak. / Arany vásárt bontanak, Mozartot is törnek. / Kinek keze fogta nagy / sugarát a körnek!”

Kérdésre pedig ebben a gondolatiságban illik egy végső kérdéssel felelni, talán így kanyarítva össze a szöftes széttartó szálait: „Isten termében hajdan, / a világ virradatban / harmóniák és szentek / hallgattak és pihentek, / Időtlen idők vártak: / vajon még megtalálnak?” (*Haydn: Búcsúszimfónia*).

A *Haydn: Búcsúszimfónia* dús, repkedő szavai helyett azonban a kötet címadó versének két első sorával összegzem Lászlóffy Aladár költészetét, tenni akarását, talán hitvallását: „Fellobbani egy gyufaszálban, / kráternyi emlékművet hagyván” (*A végtelen készenlét*).